

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.90>

УДК 351:005.5

І. Г. Савченко,

к. держ. упр., доцент, заступник директора,

ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4042-6458>

М. О. Мельничук,

к. е. н., спеціаліст вищої категорії,

завідувач ЦК «Економіки, управління та адміністрування»,

ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2113-3676>

Н. М. Курилова,

спеціаліст вищої категорії,

викладач ЦК «Економіки, управління та адміністрування»,

ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7152-1036>

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*I. Savchenko,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Deputy Director,
SSU «Kharkiv Trade and Economic Professional College of the State University of
Trade and Economics»*

*M. Melnychuk,
PhD in Economics, Specialist of the highest category, Manager of the Central
Committee «Economics, Management and Administration»,
SSU «Kharkiv Trade and Economic Professional College of the State University of
Trade and Economics»*

*N. Kurilova,
Specialist of the highest category,
Teacher of the CC «Economics, Management and Administration»,
SSU «Kharkiv Trade and Economic Professional College of the State University of
Trade and Economics»*

FEATURES OF THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті розкрито сутність розвитку малого та середнього підприємництва. Визначено, що мале і середнє підприємництво виступають в якості одних з найважливіших суб'єктів ринкової економіки, багато в чому визначаючи темпи економічного зростання та валового національного продукту країни. Малий бізнес включає такі поняття, як: мале підприємництво, малі/середні підприємства і підприємець. Таким чином, відбувається стирання кордонів між поняттями «бізнес» і «підприємництво», що, в свою чергу, дає можливість вважати дані категорії рівнозначними. Порівняння українського і закордонного досвіду розвитку малого та середнього підприємництва показало, що Україна, на жаль, суттєво відстає від розвинених економік світу. Уряд країни концентрує зусилля з метою підтримки малого підприємництва та підтримці фінансово-господарської діяльності із суб'єктами малого підприємництва, але сьогодні

система підтримки фрагментарна і нетранспарентна. Більшість державних програм фінансування малого підприємництва України перебуває на стадії розробки чи становлення, у зв'язку з чим виникла загроза з боку міжнародних та іноземних фінансових установ, які мають значний вплив на економіку за рахунок збільшення фінансових послуг, що надаються сектору малого підприємництва. Проведений порівняльний аналіз розвитку малого підприємництва України та інших країнах дозволив дійти невтішного висновку, що показники розвитку малого підприємництва та її ефективності в Україні значно нижчі, ніж у розвинених країн. Запропоновано рекомендації по вдосконаленню механізму державної підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Системний механізм оцінки ефективності державної підтримки малого бізнесу включає: організацію здійснення державної підтримки, фінансове забезпечення програм підтримки, оцінку ефективності державної підтримки за допомогою інтегрального критерію ефективності державної підтримки, що враховує економічні, соціальні, бюджетні та інноваційні показники діяльності малих підприємств. В основі здійснення комплексного підходу до оцінки ефективності державної підтримки лежить розроблений інтегральний критерій. Розрахунок комплексного критерію ефективності державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, які претендують на отримання державної підтримки, потребує оцінки рівня наступних показників: приріст обсягу виробництва, кількість новостворених робочих місць, збільшення податкових надходжень в бюджет регіону, приріст частки нової продукції в загальному обсязі продукції, що випускається. В основі запропонованої методики оцінки лежить вимір рівнів соціально-економічної та інноваційної активності діяльності малого бізнесу, разом з обсягами коштів, що виділяються на державну підтримку, що дає можливість із застосуванням єдиної системи рівневих оцінок проаналізувати співвідношення результатів до витрат, визначаючи найбільш перспективні підприємства та застосовуючи системний аналіз здійснювати обґрунтовані розрахунки ефективності державної підтримки. Визначившись з рівнями економічної, соціальної, бюджетної і інноваційної складових малих підприємств, і з обсягами коштів,

що виділяються на державну підтримку, проводиться розрахунок комплексного критерію ефективності по кожному окремому суб'єкту малого підприємництва.

The statistics reveal the essence of the development of small and medium-sized enterprises. It has been shown that small and medium-sized enterprises act as one of the most important subjects of a market economy, which largely determines the pace of economic growth and the gross national product of the country. Small business includes such concepts as: small business, small/medium business and entrepreneur. In this way, the boundaries between the concepts of “business” and “entrepreneurship” are erased, which, in turn, makes it possible to treat these categories as equivalent. The leveling of Ukrainian and foreign evidence of the development of small and medium-sized enterprises has shown that Ukraine, unfortunately, clearly stands out from the broken economies of the world. The order of the region concentrates efforts on the method of supporting small businesses and promoting financial and government activity from small businesses, or the current support system fragmented and non-transparent. Most government programs for financing small businesses in Ukraine are at the stage of development and formation, which is why there is a threat from the side of international and foreign financial institutions, which may be significant the influx of increased financial services into the economy, which is expected by the small business sector. Conducting a comprehensive analysis of the development of small businesses in Ukraine and other countries, allowing for an undisturbed conclusion that shows the development of small businesses and their effectiveness in Ukraine is significant lower, lower at the opposite edges. Recommendations were made for a thorough mechanism of government support and the development of small and medium enterprises. The systemic mechanism for assessing the effectiveness of government support for small businesses includes: organization of government support, financial security of support programs, assessment of effectiveness government support for an additional integral criterion of the effectiveness of government support, which ensures economic, social, budgetary and innovative indicators of the activity of small enterprises The development of a comprehensive approach to assessing the effectiveness of government support is based on a detailed integral criterion. The

development of a comprehensive criterion for the effectiveness of government support for small business entities that lay claim to government support will require an assessment of the level of current indicators: increase in liabilities production, a large number of newly created work places, an increase in tax revenues to the budget of the region, an increase in the share of new products in the global volume of products that are produced. Based on the proposed methodology ratings lie vimir equal to the socio-economic and innovative activity of small businesses, together with the obligations of the assets, which are seen as government support, which gives the opportunity to avoid stagnation A unified system of peer assessments will analyze the results before costs, which means the most promising enterprises and stagnant system analysis will identify the identified problems with efficiency sovereign support. Considering the levels of economic, social, budgetary and innovative warehouse small businesses, and the obligations of the costs that are seen as government support, a comprehensive criteria is being developed effectiveness on the skin area of small businesses.

Ключові слова: управління розвитком, підприємницька діяльність, малий бізнес, середній бізнес, державне регулювання та підтримка.

Keywords: development management, entrepreneurial activity, small business, medium business, government regulation and support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток малого та середнього бізнесу є ключовою умовою для переходу економіки до ринкових принципів господарювання, ефективного реформування виробництва та підприємств, вирішення питань зайнятості та підвищення рівня життя населення. Без розвитку малого бізнесу неможливо створити середній клас, який є основою стабільного демократичного суспільства. Малі та середні підприємства відрізняються низькими інвестиційними потребами та швидким обігом капіталу. Світовий досвід вказує на те, що дані підприємства забезпечують у декілька разів вищу ефективність виробничих інвестицій як за обсягом вкладень, так і за термінами окупності. Невеликі організації можуть стати

фундаментом, на якому Україна може створити сильну та стабільну економічну систему. Розвиток підприємств малого та середнього сектора необхідний для створення в економіці нормальних конкурентно-ринкових відносин. Оскільки основною складовою економіки будь якої держави є малі та середні підприємства, тому в останні роки посилюється інтерес до вивчення проблем та перспектив розвитку даного сектору, та аналізу тенденцій його змін. У зв'язку з внесенням змін у законодавстві, особливо у податковому, яке прямо регулює підприємницьку діяльність та несе за собою зміни нового етапу розвитку сектору малого бізнесу, тому особливості актуальності набуває аналіз даної проблеми, яка стосується перспектив малого та середнього бізнесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на значну кількість досліджень у сфері розвитку малого та середнього підприємства тема і досі актуальна. Для розвитку сучасної теорії підприємництва важливе значення мають дослідження Л. І. Воротиної, В. Є. Воротиного, З. С. Варналій, А. Е. Воронкової, які приймали участь в розвитку та аналізі стану малого підприємства в Україні, що вказує на те, що подальший розвиток ситуації без активного втручання держави може призвести до згортання цього сектору економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка науково-обґрунтованих рекомендацій для удосконалення механізмів управління розвитком малого та середнього підприємництва в Україні. Мета передбачає аналіз поточних умов, вивчення практик інших країн, виявлення основних проблем та бар'єрів, а також розробку методик по удосконаленню програм державної підтримки і розвитку малого і середнього підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризові процеси в Україні спонукають до активного пошуку шляхів підвищення ефективності економіки шляхом впровадження різних форм господарювання. Одна з таких форм – мале

та середнє підприємництво, бо саме воно є важливим системоутворюючим елементом функціонування будь-якої господарської системи.

Поняття «підприємництво» є надзвичайно ємним, бо в ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Загалом підприємництво – це вміння починати і вести справу, здійснювати нововведення, бути ініціативним, долати стереотипи, зважуватися на ризик.

Будь-яка держава всіляко прагне розвивати і підтримувати малий бізнес в інтересах всього суспільства, що виступає нормою у світовій економічній практиці. Більше того, завдання держави полягає не лише у наданні малому бізнесу фінансових, технічних та інших ресурсів, і не в безладній підтримці, а й у створенні нормативно-правових та економічних умов для їх виживання, можливостей зростання та самостійного розвитку в умовах ринкової економіки.

Досвід розвинених зарубіжних країн показує, що найефективнішу державну підтримку малого підприємництва можна здійснювати через спеціалізований урядовий орган, який наділяється широкими повноваженнями та має значний вплив та великі ресурсні можливості. Найбільш ефективно рішення було знайдено в США у формі Адміністрації малого бізнесу при Президенті США (Small Business Administration – SBA), створеної ще в 1953 р. Досвід SBA широко використовується в європейських країнах, Японії та інших державах при вдосконаленні систем підтримки малого бізнесу [1].

Одним з основних завдань системи підтримки малого підприємництва у розвинутих країнах є представлення та захист інтересів та потреб малого бізнесу на різних рівнях. Активне лобіювання інтересів малих підприємств у законодавчих та виконавчих органах влади проводиться в межах певних законодавчих процедур та створює сприятливий клімат для розвитку малого підприємництва. Особливістю цього процесу є провідна роль основних державних органів ПМП та їхня активна взаємодія з професійними, громадськими та іншими об'єднаннями підприємців [2].

На жаль, український малий бізнес поки що не має достатніх можливостей та ресурсів для ефективного лобіювання своїх інтересів в структурах державної влади. А органи державної влади практично не сприяють ефективному функціонуванню організацій підтримки малого підприємництва, що діють. Видається особливо актуальним створення державних структур, орієнтованих як на розвиток малого підприємництва загалом, так і у питаннях підтримки та розвитку громадських організацій, які здійснюють підтримку бізнесу.

В розвинених країнах урядові органи підтримки малого підприємництва тісно взаємодіють із громадськими організаціями інфраструктури з метою підвищення ефективності реалізації урядових програм підтримки малого підприємництва. Інфраструктура підтримки малого підприємництва в розвинених країнах представлена на рис. 1 [3].

Рис. 1. Інфраструктура підтримки малого підприємництва у розвинених країнах

Джерело: сформовано на основі [3]

Як показує аналіз, Україна, на жаль, суттєво відстає від розвинених економік світу. Уряд країни концентрує зусилля з метою підтримки малого підприємництва та фінансово-господарської діяльності із суб'єктами малого підприємництва, але сьогодні система підтримки фрагментарна і нетранспарентна.

Більшість державних програм фінансування малого підприємництва України перебуває на стадії розробки чи становлення, у зв'язку з чим виникла загроза з боку міжнародних та іноземних фінансових установ, які мають значний вплив на економіку за рахунок збільшення фінансових послуг, що надаються сектору малого підприємництва.

Політика державного регулювання і розвитку малого та середнього підприємництва має бути невід'ємною частиною структурних реформ в Україні. Це допоможе диверсифікувати джерела економічного зростання країни, до яких із часів отримання незалежності переважно належали сільське господарство та галузі промисловості з високою енергомісткістю. Крім того, розвиток малого та середнього підприємництва дає можливість підвищити конкурентоспроможність ключових секторів економіки та забезпечити рівні умови ведення бізнесу у країні. Уряду рекомендується розглянути можливість застосування двоєдиного підходу до усунення поточних недоліків. У короткостроковій перспективі уряд може зосередитися на забезпеченні належного інституційного середовища для розвитку малого та середнього підприємництва.

Перший крок має передбачати розробку та прийняття комплексної та реалістичної стратегії розвитку малого та середнього підприємництва і відповідного плану дій. Рекомендується зосередитися на інституційних реформах (наприклад, створенні відомства або структури, відповідальної за реалізацію політики щодо малого та середнього підприємництва), моніторингу, оцінці та реалізації легкодоступних заходів підтримки у таких сферах, як доступ до фінансування, розвиток навичок підприємництва, підприємницька діяльність жінок, інтернаціоналізація малого та середнього підприємництва та інновації. На цьому етапі велике значення може мати підтримка донорів. Таку стратегію слід реалізувати під наглядом одного міністерства. У середньостроковій перспективі, у разі відновлення економіки та покращення ситуації з бюджетним фінансуванням, можна розпочати реалізацію цільових заходів підтримки, зокрема, спрямованих на удосконалення інфраструктури підтримки бізнесу, сприяння інноваціям у

співпраці з науково-дослідними центрами, а також на реалізацію програми підтримки експорту, щоб українські підприємства могли скористатися перевагами поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС.

Доступ до фінансування є ключовою перешкодою, що стримує розвиток малого та середнього підприємництва в Україні. У короткостроковій перспективі її можна усунути шляхом реалізації правових і регуляторних реформ, які допоможуть усунути наявні проблеми. Незважаючи на певний прогрес, спостерігається скорочення обсягу банківського кредитування малого та середнього підприємництва і відсутність ключових нормативно-правових актів. Згідно з результатами Дослідження ділового середовища та ефективності підприємств, проблема доступу до кредитування особливо характерна для середніх підприємств (згадується як перешкода майже 35 % таких підприємств-респондентів). Для малих і середніх підприємств серйознішою проблемою є корупція. Незважаючи на високі відсоткові ставки (понад 20 %), банки залишаються основним джерелом фінансування малого та середнього підприємництва [4].

Нинішній стан розвитку малого та середнього бізнесу вимагає оновлення стратегічних підходів до реалізації державної політики і має спиратися на принципи Акту про малий бізнес для Європи [5]:

1. Створювати умови для зростання та процвітання малого і середнього бізнесу.
2. Забезпечувати можливість другого шансу для сумлінних підприємців, що опинилися в стані банкрутства.
3. Розробляти регулювання за принципом «спочатку думай про мале».
4. Органи державної влади мають орієнтуватися на потреби малого та середнього бізнесу.
5. Адаптувати умови доступу малого та середнього бізнесу до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки.
6. Полегшувати доступ малого та середнього бізнесу до фінансування і підтримувати створення правових та бізнес систем для своєчасних розрахунків у комерційній сфері.

7. Допомогати малому та середньому бізнесу скористатися можливостями доступу до європейського ринку.

8. Підтримувати розвиток навичок та здатності малого та середнього бізнесу до інновацій.

9. Сприяти малому та середньому бізнесу у перетворенні екологічних викликів у економічні можливості.

10. Заохочувати та підтримувати доступ малого та середнього бізнесу до зростання на зовнішніх ринках.

Безперечно, у контексті впровадження Угоди про Євроасоціацію, розвиток малого бізнесу є вкрай сприятливим видом підприємництва, що дає можливість забезпечити виконання стратегічно важливих завдань економічного розвитку держави. Зокрема, стаття 379 Угоди передбачає співпрацю сторін для розробки стратегій розвитку малих і середніх підприємств відповідно до принципів Європейської хартії малих підприємств, вдосконалення законодавчого регулювання діяльності малого бізнесу, впровадження інноваційного підприємництва та кластерного розвитку. Ці положення Угоди створюють підґрунтя для розширення контактів між відповідними установами України та ЄС, а також окремими країнами Євросоюзу [6].

Окрім положень, зафіксованих у Конституції України, існує ряд нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва. Розглянемо п'ять основних принципів підтримки суб'єктів підприємництва [7]:

- запити суб'єктів малого та середнього підприємництва на отримання підтримки мають заявний характер;
- механізми підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва мають бути доступними для всіх;
- доступність для ознайомлення та участі в програмах, грантах тощо як на державному, так і на регіональному рівнях;
- доступ до форм підтримки з обов'язковим дотриманням вимог і правил, закріплених нормативно-правовими актами України;

– прозорість і наочність у наданні підтримки.

Дотримання цих принципів виконується не завжди, оскільки необхідно збільшувати рівень правової грамотності суб'єктів малого та середнього підприємництва за допомогою консультації та інших державних послуг.

В розвинених країнах економіка представлена у вигляді дворівневої системи, де перший рівень – це великі компанії, а другий – малі та середні підприємства. Сукупна ефективність такої економіки залежить від якості функціонування кожного з цих рівнів. У транс-національних компаній часто є можливість використання підтримки урядів: адже вони безпосередньо формують для себе індивідуальне інституційне середовище, щоб отримати конкурентні переваги на світових ринках. Такі компанії мають можливість відхилятися від загально-економічних правил за погодженням з державою, якщо тому не перешкоджають наднаціональні організації та інститути [8].

Малі та середні підприємства у розвинених країнах навпаки формують добробут основної маси населення. Не маючи важелів впливу на центральний уряд, вони найчастіше ведуть свою діяльність на внутрішніх регіональних ринках. Слід відзначити, що адекватні умови для розвитку малого бізнесу все ж створюються за рахунок ефективного державно-приватного партнерства – уряди залучають компанії при підготовці та зміні інституційного середовища. Зазначені вище особливості притаманні малому і середньому бізнесу в розвинених країнах. В Україні вони набувають дещо інші обриси. Нетривалість, у порівнянні з розвиненими країнами, періоду існування інституту підприємництва в Україні – один з визначальних факторів, що впливають на ефективність взаємодії держави з малим підприємництвом. Ця ситуація ускладнюється формуванням відносин влади та підприємництва в умовах частотої зміни соціально-економічних і політичних реалій в рамках бізнес-середовища, що зароджується. Факторами, що перешкоджають розвитку підприємництва в Україні, стали нерозвиненість правового середовища, відсутність необхідної інфраструктури, адміністративні бар'єри, кримінал, соціально-економічна нестабільність [8, 9].

Кінець 1990-х років ознаменувався супроводом світової економічної кон'юнктури підвищенням інтересу влади до великого бізнесу, а не до малого та середнього. Позиції бюрократії закріплювалися, поєднуючись зі зростанням адміністративного тиску на малий бізнес. До 2000-х років мале підприємництво міцно зайняло своє місце на периферії як української політики, так і національної економіки. Особливість взаємодії влади та підприємництва в Україні виражається в «союзі», як спробі окремих представників малого бізнесу влаштувати собі індивідуальні, вигідні умови при взаємодії з державою. Сфера українського малого бізнесу — сфера «економічного виживання», до якої залучено значну частину населення. Поняття інноваційності в українських реаліях малого підприємництва відображається в активному копіюванні, впровадженні та подальшій адаптації іноземних технологій. Малий бізнес як «губка», що ввібрала в себе іноземний досвід і поширює його на локальному рівні [10].

На сьогоднішній день завдання виведення на новий, якісний рівень застосовуваних заходів та інструментів підтримки малого бізнесу є пріоритетним для державної політики у сфері регулювання малої підприємницької діяльності.

Тут показники розвитку сектора малого підприємництва виступають важливим умовою для виділення грошових коштів державою. У ході аналізу існуючих програм державної підтримки малого підприємництва з позиції ефективності вдалося визначити наступне: основне проблемне місце — відсутність сформованих єдиних і прозорих методик, як з погляду розподілу коштів, що виділяються в межах державної підтримки, так і оцінки ефективності таких програм. Нижче перейдемо до розгляду першої зазначеної проблеми — відсутність розробок, що відносяться до процедури конкурсного відбору підприємств, які потребують державної підтримки.

Оцінка ефективності державної підтримки малого бізнесу передбачає під собою аналіз розподілу державних коштів по малих підприємствах, через що виникає необхідність розробки схеми оцінки заявок, що надходять від підприємців на надання державної підтримки, яка базується на обчисленні

комплексного критерію ефективності державної підтримки диференційовано по кожному суб'єкту малого підприємництва. Необхідність застосування такої оцінки обумовлюється можливістю визначення найбільш перспективних суб'єктів малого та середнього підприємництва у конкретному секторі економіки на основі отриманої комплексної інформації та конкретизованих висновків про рівень розвитку підприємства, що у свою чергу дозволить раціонально розподіляти форми державної підтримки та інвестиції, а також проводити оцінку ефективності державної підтримки малого підприємництва.

Пропозиція щодо систематизації основних стадій процесу оцінки суб'єктів малого бізнесу, які претендують на отримання державної підтримки, зображено на рис. 2.

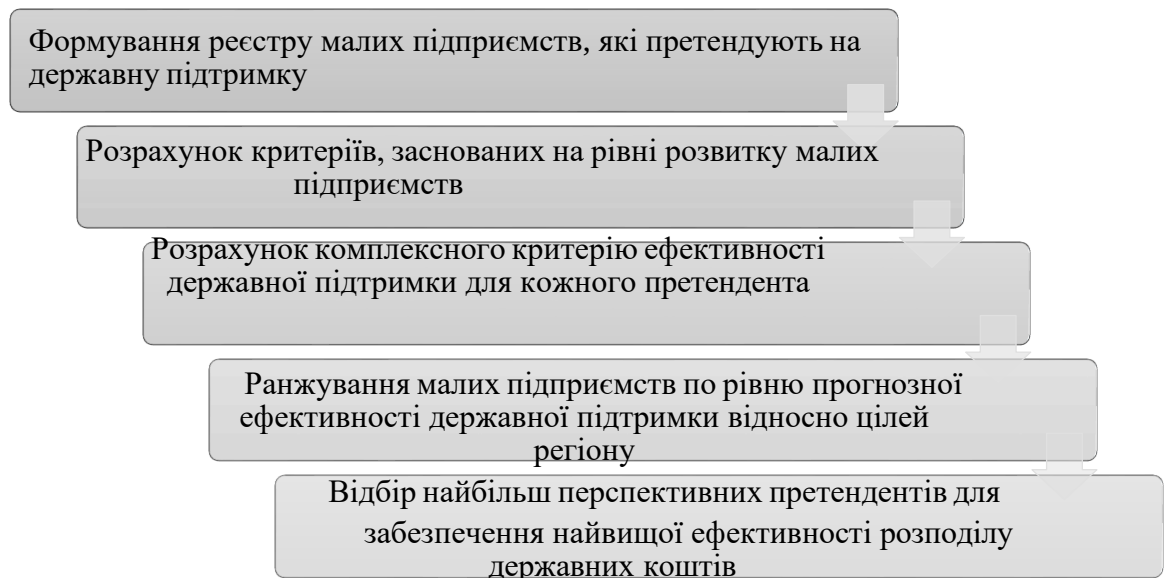

Рис. 2. Схема оцінки суб'єктів малого підприємництва, які претендують на отримання державної підтримки

Джерело: сформовано автором

Детальний розгляд запропонованої схеми оцінки суб'єктів малого підприємництва передбачає характеристику кожної стадії:

1 Стадія: формування реєстру малих підприємств, які претендують на державну підтримку.

Реєстр суб'єктів малого підприємництва, які претендують на державну підтримку формується органами виконавчої влади, на яких покладено відповідальність за надання такої підтримки. Реєстр може бути сформований і

диференційований з урахуванням галузевої спрямованості діяльності підприємств або за формами та обсягами потрібної держпідтримки. Такий формат оцінки претендентів дає можливість органам державної влади виділити найперспективніші та відповідні цілі розвитку регіону підприємства, надалі забезпечуючи раціональний розподіл заходів державної підтримки.

2 Стадія: розрахунок критеріїв, що ґрунтуються на рівні розвитку малих підприємств.

Необхідно, щоб система критеріїв оцінки рівня розвитку малих підприємств давала можливість відображення результатів діяльності суб'єктів малого бізнесу, які претендують на державну підтримку, у сферах пріоритетних для органів державної влади. Серед особливостей рівневих систем критеріїв можна виділити таке: такі системи дозволяють виробляти комплексний аналіз діяльності підприємств, і на їх основі розраховувати комплексний критерій ефективності державної підтримки, що є необхідною умовою прийняття обґрунтованих рішень щодо надання державної підтримки.

Так, до складу запропонованої системи ключових критеріїв входять основні соціально-економічні характеристики діяльності малих підприємств, що дозволяє відповідати низці умов: систематизований та упорядкований характер структури критеріїв оцінки; комплексний підхід до обліку основних критеріїв рівня розвитку малого підприємства для подальшого розрахунку ефективності держпідтримки; актуальність і значимість досліджуваних даних; сумісність по числу суб'єктів; кількісна оцінка; універсальність; значимість в рамках аналізу розвитку малого підприємства та надання державної підтримки; критерії відповідають цілям та завданням регіонального розвитку в рамках підтримки малого підприємництва; висока ступінь адаптованості критеріїв до функціональних можливостей системи статистичного моніторингу та звітності.

Комплексність підходу до оцінки ефективності держпідтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва лежить у запропонованій концепції,

побудованій на основі рівневих систем, що відповідають найважливішим проявам малого бізнесу для регіональної економіки.

Подальший розрахунок комплексного критерію ефективності державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, які претендують на отримання державної підтримки, потребує оцінки рівня наступних показників: приріст обсягу виробництва, кількість новостворених робочих місць, збільшення податкових надходжень в бюджет регіону, приріст частки нової продукції в загальному обсязі продукції, що випускається.

Щоб проаналізувати бюджетні витрати на держпідтримку малого бізнесу, потрібно провести оцінку рівня державної підтримки. Оцінку вищевказаних показників за всіма критеріями слід проводити за п'ятибальною шкалою, де один бал відповідає відсутності або мінімальному значенню критерію, а п'ять – максимальне значення критерію. Варто зауважити, що рівні критеріїв встановлюються на етапі планування виконавчим органом влади, який відповідає за надання державної підтримки у регіоні, та відображаються у переліку документів на надання державної підтримки.

Оцінити ступінь економічної активності підприємства можна на основі показника приросту річного обсягу виробництва. Цей показник можна вважати одним з найбільш значимих регіональний показників, що визначає зростання ВРП. Рівнева система його оцінки показана в табл. 1.

Таблиця 1. Оцінка приросту річного обсягу виробництва

№	Зростання обсягу виробництва, млн.грн.	Бал
1	Менше 1	1
2	2-5	2
3	6-10	3
4	11-15	4
5	Більше 16	5

Джерело: сформовано автором

Далі пропонується розраховувати показник числа новостворених робочих місць за рік, щоб оцінити соціальну активність підприємства. Так,

враховуючи закріплену законодавчо граничну чисельність працівників для малого підприємства, визначення кількості новостворених робочих місць матиме наступний вигляд (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка кількості знову створених робочих місць

№	Кількість знову створених робочих місць, од	Бал
1	Менше 10	1
2	11-20	2
3	21-40	3
4	41-70	4
5	71-99	5

Джерело: сформовано автором

Ступінь бюджетної активності підприємства пропонується оцінювати із застосуванням показника збільшення обсягу податкових надходжень в регіональний бюджет за рік. Ранжування балів щодо обсягу податкових надходжень подано в табл. 3.

Таблиця 3. Оцінка збільшення обсягу податкових надходжень в бюджет регіону

№	Збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету регіону, тис.грн.	Бал
1	Менше 100	1
2	101- 300	2
3	301-700	3
4	701-1000	4
5	Понад 1000	5

Джерело: сформовано автором

В рамках оцінки інноваційної активності підприємства пропонується визначати збільшення частки нової продукції в річному сукупному обсязі продукції, що випускається. За основу оцінки можна взяти середнє значення цього показника загалом в промисловості України. Схема ранжирування підприємств за цим показником відображена в табл. 4.

Таблиця 4. Оцінка збільшення частки нової продукції в сукупному обсязі продукції, що випускається

№	Збільшення долі нової продукції в сукупному обсязі продукції, %	Бал
1	Менше 1	1
2	2- 5	2
3	6-10	3
4	11-14	4
5	Більше 15	5

Джерело: сформовано автором

В рамках комплексного підходу до оцінки ефективності державної підтримки, необхідно аналізувати як результати діяльності підприємств, так і обсяги державних коштів, виділених на їхню підтримку. На сьогоднішній день субсидування, здебільшого регламентоване в межах 1 млн.грн. на одне підприємство, виступає основною формою фінансової підтримки в Україні. У той самий час цю суму коштів не можна вважати граничною у зв'язку з тим, що у програмні заходи можуть передбачатися виділення й великих коштів під проєкт, діяльність якого лежить у найбільш пріоритетному напрямі розвитку регіону. Так, методика оцінки державної підтримки малого бізнесу представлена в табл. 5.

Таблиця 5. Оцінка обсягу державних коштів, що виділяються на підтримку суб'єкта малого та середнього підприємництва

№	Сума державної підтримки, тис.грн.	Бал
1	Менше 250	1
2	251-500	2
3	501-750	3
4	751-1000	4
5	Понад 1000	5

Джерело: сформовано автором

В основі запропонованої методики оцінки лежить вимір рівнів соціально-економічної та інноваційної активності діяльності малого бізнесу, разом з обсягами коштів, що виділяються на державну підтримку, що дає можливість із застосуванням єдиної системи рівневих оцінок проаналізувати співвідношення результатів до витрат, визначаючи найбільш перспективні підприємства та застосовуючи системний аналіз здійснювати обґрунтовані розрахунки ефективності державної підтримки.

В процесі оцінки ефективності державної підтримки малого підприємництва необхідно орієнтуватися на ухвалення обґрунтованих рішень про заходи державної підтримки малого бізнесу. Державним виконавчим органам, відповідальним за розвиток та надання підтримки малого підприємництва необхідно розраховувати показники у процесі конкурсного відбору. Запропонована система показників може використовуватись як у

роботі обласних, так і районних органів влади відповідно до потреб кожного з них.

Варто зауважити, що показники оцінки рівня розвитку регіону можуть бути розширені суб'єктами підприємницької діяльності із встановленими пріоритетами різних напрямків у державних програмах для проведення необхідних розрахунків. Як приклад можна навести визначення найперспективніших підприємств малого бізнесу з позиції розвитку соціальних чи інноваційних показників регіону.

3 Стадія: розрахунок комплексного критерію ефективності державної підтримки щодо кожного окремо заявленого суб'єкта малого підприємництва.

Новизна розробленої концепції комплексної оцінки ефективності суб'єктів малого підприємництва, які претендують на отримання державної підтримки, полягає у співвідношенні рівнів економічної, соціальної, бюджетної та інноваційної складових у діяльності малих підприємств до обсягу виділених бюджетних коштів, призначених для цілей державної підтримки. Такий підхід можна охарактеризувати як універсальний системний інструмент аналізу, що дає можливість у перспективі проводити цілісну оцінку державної підтримки. У рамках досягнення цих цілей доцільно запровадити комплексний критерій ефективності суб'єктів малого підприємництва, які подали заявку на отримання державної підтримки, що враховує бюджетну, соціальну та інноваційну складові діяльності підприємств.

Таким чином, визначившись з рівнями економічної, соціальної, бюджетної і інноваційної складових малих підприємств, і з обсягами коштів, що виділяються на державну підтримку, проводиться розрахунок комплексного критерію ефективності по кожному окремому суб'єкту малого підприємництва. Формулу розрахунку даного комплексного критерію можна подати так:

$$E_i = \frac{P_i + L_i + T_i + N_i}{F_i}, \quad (1)$$

де E_i – комплексний критерій ефективності малого підприємства, що подав заяву на отримання державної підтримки;

P_i – приріст обсягу виробництва i -го підприємства;

L_i – кількість знову створених робочих місць i -го підприємства;

T_i – збільшення обсягу податкових надходжень в регіональний бюджет від i -го підприємства;

N_i – частка нової продукції в сукупному обсязі продукції, що випускається i -м підприємством;

F_i – обсяг коштів, виділених на державну підтримку i -му підприємству.

Після розрахунку цього критерію у межах оцінки ефективності державної підтримки необхідно перейти до ранжування отриманих результатів на основі рівневої оцінки сукупності даних.

4 Стадія: ранжування суб'єктів малого підприємництва за рівнем ефективності щодо пріоритетів регіону. Здійснюючи оцінку малих підприємств-претендентів на надання державної підтримки, після розрахунку комплексного критерію ефективності кожного окремого заявника необхідно скористатися аналітичними прийомами детермінованої оцінки – визначення місць, що дасть можливість формування рейтингу оцінюваних суб'єктів малого бізнесу і проведення їх наступного ранжування, щоб виявити найбільш перспективні підприємства, які демонструють вищі показники ефективності надання їм державної підтримки. Згодом, дані заходи дозволять органам державної влади найбільш раціонально розпорядитися фінансовими ресурсами та з урахуванням пріоритетів регіону підтримати підприємства з найвищим розрахунковим потенціалом.

5 Стадія: відбір найперспективніших представників бізнесу з метою раціонального розподілу державних коштів. За результатами виробленого ранжирування критерію E_i при порівнянні заявників один з одним, за інших рівних умов перевага надається підприємству з максимальним значенням E_i . У той же час, кожен регіон може побудувати свої системи пріоритетів, що

приведе до більш обґрунтованого та раціонального розподілу коштів державної підтримки.

Запропонована схема оцінки суб'єктів малого підприємництва, які претендують на отримання державної підтримки, дозволяє органам державної влади з найбільшою ефективністю здійснювати підтримку малого бізнесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Як висновок можна сказати, що ефективність державної підтримки малого підприємництва неможлива без створення системного механізму, який міг б задіяти соціально-економічний, бюджетний і інноваційний потенціал малих підприємств, що дозволило б ефективно розподіляти бюджетні кошти. Так, схематика оцінки ефективності державної підтримки малого підприємництва може бути виражена як сукупність наступних взаємодіючих елементів: ланка керуючого впливу, цілі та завдання, форми та методи державної підтримки, систему критеріїв оцінки процесу реалізації проєктів, що претендують на надання державної підтримки, і водночас дозволяє оцінити державну підтримку малого підприємництва загалом.

Література

1. Абдуллін Р. Нові підходи до управління підприємствами в Україні : підручник. Київ : Знання, 2021. 218 с.
2. Біла І. С., Салатюк Н. М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва. Львів : Проблеми економіки, 2020. 30 с.
3. Бондарчук М. Ю. Системи підтримки малого підприємництва в Україні та Республіці Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. № 3. С. 84.
4. Воротіна Л. І. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : монографія / укладачі: В. Є. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк ; за ред. Л. І. Воротіної. Київ : Видавництво Європейського університету, 2022. 307 с.
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики : навчальний посібник. Київ : Знання, 2023. 302 с.
6. Гончаров Є. В. Аналіз польського соціально-економічного досвіду державного управління розвитком регіону. *Держава та регіони. Сер. Держ. упр.* 2011. Вип. 1. С. 206-210.
7. Зосименко Т. І. Роль малого підприємництва у соціально-економічному розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2013. № 10.
8. Марчук Л. П. Розвиток малого і середнього бізнесу як складова інноваційних перетворень в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 9. С. 53-58.
9. Максименко Н. Д. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2023. № 4. С. 131-135.
10. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання. *Економіст*. 2024. № 2. С. 155-158.

References

1. Abdullin, R. (2021), *Novi pidkhody do upravlinnia pidpriemstvamy v Ukraini* [New approaches to enterprise management in Ukraine], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Bila, I. S. and Salatiuk, N. M. (2020), *Svitovyj dosvid derzhavnoho rehuliuвання pidpriemnytstva* [World experience of state regulation of entrepreneurship], *Problemy ekonomiky*, L'viv, Ukraine.
3. Bondarchuk, M. Yu. (2022), “Small business support systems in Ukraine and the Republic of Poland”, *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 3, pp. 84.
4. Vorotina, L. I. (2022), *Malyj biznes ta pidpriemnytstvo v rynkovykh umovakh hospodariuvannya* [Small business and entrepreneurship in market economic conditions], *Vydavnytstvo Yevropejs'koho universytetu*, Kyiv, Ukraine.
5. Varnalij, Z. S. (2023), *Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky* [Small business: fundamentals of theory and practice], Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Honcharov, Ye. V. (2011), “Analysis of Polish socio-economic experience of state management of regional development”, *Derzhava ta rehiony. Ser. Derzh. upr.*, vol. 1, pp. 206-210.
7. Zosymenko, T. I. (2013), “Role of small business in the socio-economic development of the country”, *Efektivna ekonomika*, vol. 10.
8. Marchuk, L. P. (2021), “Development of small and medium-sized businesses as a component of innovative transformations in Ukraine”, *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 9, pp. 53-58.
9. Maksymenko, N. D. (2023), “Problems of small business development in Ukraine”, *Visnyk NTU «KhPI»*, vol. 4, pp. 131-135.
10. Pashuta, M. (2024), “Small entrepreneurship and innovation as growth factors”, *Ekonomist*, vol. 2, pp. 155-158.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2025 р.